

DEMOKRACIJA: IZAZOV, ŠANSI I OBVEZA ZA KRŠĆANINA

Drago ŠIMUNDŽA, Split

Sažetak

Govoreći o kršćanskim šansama i obvezama u novom sustavu, ne smijemo zaboraviti na osnovni čimbenik: na kušnje i izazove koje demokracija spontano pred nas stavlja. Tri ključne riječi, stoga, određuju tri dijela našeg izlaganja: izazovi, šanse i obveze. 1. Demokracija je društveno-politički sustav, pluralističan i snošljiv, religiozno neutralan, ali – kad je riječ o vjeri i vjerskom životu – vrlo izazovan i zahtjevan. Uz mnoge prednosti, nosi u sebi i određene kušnje i slabosti. Po naravi je konkretističko-svjetovna opcija, bez čvrstih etičnih kriterija. Ne zasniva se na ontološkim već na sociološkim, nestalnim temeljima. Sudeći po povijesnim kretanjima, izraziti je katalizator sekularnih težnji i opredjeljenja, hedonizma i subjektivizma. 2. Ipak demokracija nije samo kušnja za kršćane i Crkvu, već i velika šansa. Koliko je izazovna, toliko je i poticajna. Jasno je to i očito u njezinim načelima i u stvarnim situacijama: a) u slobodi djelovanja i novim područjima rada; b) u suvremenim oblicima pastorala i apostolata; c) u javnosti kao posebnoj šansi; d) u mogućnosti promicanja i potvrđivanja kršćanskih opcija, na javnoj i privatnoj razini, u društvenom informiranju, kulturnom i političkom životu. 3. Međutim – i to je u izlaganju bitno – i izazovi i šanse imaju za nas svoje drugo lice i drugo ime: obveze. Ostvaruju se osobnim svjedočenjem i zajedničkim zalaganjem, privatnim i službenim dobro organiziranim radom. Ukratko, ponuđene su nam šanse, u stvari dužnosti. Jer, demokracija je vrlo provokativna i zahtjevana; izaziva i nudi, ali ništa ne daje tek tako na dar. Traži inicijativu i poduzetnost: ozbiljne planove i programe, red i rad, organizaciju i akciju. Tko god ne shvati, za njega su se uzalud dogodile promjene i ukazale nove demokratske šanse.

Ključne riječi: demokracija, društvo, Crkva, izazovi demokracije, obveze.

Društveni sustavi, znamo, nisu odlučujući za kršćane i kršćansko poslanje; kršćanstvo se u svima razvijalo. Pa ipak, svjesni smo različitih oblika, odnosno njihovih poredaka koji mogu poticati ili pak ometati naš vjerski razvoj, život i rad. U tom su smislu pojedini sustavi, sa svojim ustavima i zakonima, budući da smo povijesno i društveno uvjetovani,¹ i te kako važni; točnije, manje su ili više pogodni za kršćanski pastoral i apostolat, javno djelovanje i normalan rad.

¹ Budući da je kršćanstvo, odnosno da je Crkva na putu, društvena i povijesna stvarnost, normalno je da vodi brigu o povijesti i društvu, društvenim okolnostima u kojima se nalazi. U tom

Drugim riječima, koliko god nam je jasno da je vjera dar, da milost čini da Riječ Božja niče i raste u ljudskoj duši, u Crkvi i u svijetu, odnosno da se kraljevstvo Božje i ljudsko spasenje ostvaruju snagom Kristova otkupiteljskog djela i našom suradnjom,² ne možemo zanemariti vanjske okolnosti ili, kako Koncil kaže, znakove vremena i *aggiornamento*, podanašljenje postupaka i rada.³

Ovdje ćemo se upravo na tome zaustaviti: na vanjskim uvjetima našeg poslanja u složenoj stvarnosti demokratskog sustava. Zanimat će nas najprije njegove (1) kušnje i izazovi, zatim (2) nove pogodnosti i mogućnosti te s tim u svezi (3) naše obveze i dužnosti.

1. Demokratska obzorja i izazovi kršćanskom pozivu i poslanju

Ni demokracija, prema uvodnom upozorenju, ne određuje kršćanski život i rad; kršćanski poziv i poslanje određuju kršćanski život i rad. Međutim, problem se ovdje postavlja na drugi način. Izrazit ćemo ga pitanjem: Može li se na određen društveni model, društveni poredak, uspješno kršćanski odgovoriti stereotipnim radom i ponašanjem, pastoralnom paradigmatom stvorenom u drugom vremenu za druge prilike?

Iako o ovom pitanju nećemo izravno raspravljati, stalno ćemo ga imati pred očima. Jer, pred nama su novi izazovi, nove šanse i, dakako, nove obveze.

1.1. Pogled na demokraciju i njezina uporišta

Demokracija je složen i poduzetan društveno-politički sustav. U svojim je načelima nepristrana i pravedna, a u nazorskim shvaćanjima građanski snošljiva i pluralistična.⁴ Dapače, u temeljnim je određenjima, slobodi i ravnopravnosti, tajnim izborima i ljudskim pravima, društvenim odnosima i pravnoj državi vrlo

smislu i Koncil upozorava: »Dužnost je svega Božjeg naroda, osobito pastira i teologa, da uz pomoć Duha Svetoga slušaju, razabiru i tumače razna mišljenja našega vremena te ih prosuđuju u svjetlu riječi Božje, kako bi se objavljena istina mogla uvijek dublje uočiti, bolje shvatiti i prikladnije izložiti« (*Gaudium et spes*, dalje GS, 44).

² U teološkom je smislu u svim sustavima, pa i u demokraciji, najvažnije osobno svjedočenje, vjera i njezina djela. Kršćanstvo se tim putem, uz milost Božju, potvrđuje, razvija i širi u dušama i u svijetu. Bog mu je izvor, pomoć i smisao (usp. *Lumen Gentium*, dalje LG, 2–5 i 1 Kor 3,5–7). Naše je izlaganje, međutim, okrenuto vanjskim prilikama, društvenim okolnostima o kojima govorimo. Ipak, moramo upozoriti da su okolnosti samo prigoda, a ne osnovni čimbenik življenja i ostvarenja kršćanstva.

³ GS 4, 11: *Pacem in terris* (dalje PinT) 142–145; *Presbyterorum ordinis*, 9; *Unitatis redintegratio* 4.

⁴ Werner BECKER, Liberalizam i demokracija, *Politička misao*, god. 32, 1995., br. 1, 6–18; Drago ŠIMUNDŽA, *Crkva i demokracija*, Split, 1995., 180–192.

bliska kršćanskim shvaćanjima.⁵ U tom smislu je, ako ćemo je povijesno vrednovati, dominantan društveni sustav. U sebi ima mnoge prednosti za zajednice i pojedince, za svakog čovjeka, pa i za kršćanina, za njegov poziv i apostolat, osoban rast i zajednički uspjeh.

U pravilu je, poglavito kad je riječ o religioznom izboru i životu, vrlo široka i tolerantna. Jednaka prema svima. Nikome unaprijed ne daje prednosti. Naprotiv, svakome pruža iste mogućnosti i iste šanse. Sve dopušta, što joj po naravi nije protivno.⁶

U tom bih svjetlu, s gledišta naše tematike, u želji da uočimo stvarnu situaciju, istaknuo nekoliko ključnih postavki:

1. demokracija je građanski sustav, po naravi akonfesionalna;
2. prema vjerskim je i nazorskim shvaćanjima ravnodušna ili, kako se obično kaže, neutralna;
3. idejno je vrlo snošljiva, ali je istodobno praktično vrlo poduzetna i zahtijevna;
4. promiče prava i slobode, samosvijest pojedinca, te time stvara prostor za različite ideje, promidžbe, akcije i natjecanja;
5. za uspjeh traži poduzetnost, red, rad, organizaciju i odgovornost.⁷

Mogli bismo nastaviti i nabrajati višestruke odrednice i odlike suvremene demokracije. Ima ih i dostatno su poznate. No, to nam nije cilj. Samo želimo upozoriti, naravno iz naše perspektive, na njezina ponašanja i slobode, idejnu pluralnost i religioznu neutralnost.

Promatramo li je objektivno, možemo kazati da je prema kršćanima i kršćanstvu nepristrana; niti ih povlašćuje, niti im što službeno uskraćuje. Zbog svega toga i, naravno, zbog drugih razloga, poglavito zbog njezinih društvenih načela i ljudskih prava, moramo je otvoreno prihvatiti i javno podupirati – i službeno se za nju zalagati – trudeći se da što prije počne živjeti u svim svojim pozitivnim vidovima koji sve jasnije oblikuju svjetski društveno-politički moral i poredak. Međutim, prihvaćajući je i gradeći, ne smijemo smetnuti s uma da i ona, uz mnoge prednosti i odlike, ima i nedostataka, određenih zamki i izazova za nas i za naš rad, religiozni odgoj i vjerski život.

Nužno je, na primjer, upozoriti na njezinu sekularnost, svjetovna shvaćanja i liberalna ponašanja. S tim se sigurno već sada suočavamo, a u budućnosti ćemo

⁵ Nav. dj., str. 178–180.

⁶ Miroslav VOLF, Socijalizam, totalitarizam i demokracija, *Crkva u svijetu*, XXV., 1990., br. 2, 182–187; W. BECKER, nav. dj.

⁷ Norberto BOBIO, *Budućnost demokracije*, Beograd, 1990., passim; J. M. AUBERT, *Eglise et droits de l'homme*, u *Droits de l'homme défi pour la charité?*, Paris, 1983., 165–166; Pero Naskanda, Država, tržište, demokracija, *Pregled*, LXXXI, Sarajevo, 1991., br. 4–5, 253–269.

se prije ili poslije – i kao pojedinci i kao zajednica – još više suočavati. Koliko god je stoga s pravom hvalimo kad je riječ o državnom poretku i društveno-političkom uređenju, ne možemo je tako hvaliti kad je promatramo religiozno-etički, filozofski i teološki.⁸

U mnogočemu je nestalna i upitna; prepuštena je konkretnom trenutku i glasačkom tijelu, pluralističkoj opciji i povijesnoj usvjetnosti. Ne zasniva se na ontološkim već na sociološkim temeljima.⁹

Prva stvar koju bih u svezi s tim naglasio jest njezina usvjetnost, utemeljenost u društvenoj zbilji, bez čvrstih vrijednosnih kriterija. Za razliku od kršćanskog svjetonazora i njegovih transcendentnih načela, demokracija je izrazito povijesno-imanentna. Istini za volju, u svojim temeljnim opredjeljenjima poštuje prirodni moralni red i humana shvaćanja, ali se bitno oslanja na individualna opredjeljenja i slobodan izbor, na brojčane odnose i odluke većine.¹⁰

Drugim riječima, iako se mnoga demokratska stajališta podudaraju s kršćanskim pogledima, izvori im u načelu nisu isti. Primjerice, dok se kršćanski pogledi, recimo, na čovjeka i ljudska prava zasnivaju na kreacionističkoj slici i metafizičkom jamstvu samog Stvoritelja, demokracija u biti ostaje na svojim naravnim polazištima i svjetovnim temeljima.¹¹

Iako taj polazni raskorak između demokracije i kršćanstva u praksi ne dolazi toliko do izražaja, sam je po sebi ozbiljan korijen mogućih razilaženja, neminovan kamen spoticanja suprotnih mjerila i mogućih nesporazuma između kršćanskih i demokratskih prosudaba i praktičnih postupaka.

Ukratko, demokracija je po svojoj naravi konkretističko-svjetovna opcija. Nema unaprijed zajamčenih čvrstih mjera i etičnih određenja. U praktičnim joj je

⁸ Usp. Nikola BARDJAJEV, *Filozofija nejednakosti*, Budva-Titograd, 1990., 205–230. Ni ljudska prava, temeljnu vrijednost svojeg uređenja, demokracija dosta ne objašnjava; ostaju bez čvrstog temelja, kaže Walter KASPER u *Le fondement théologique des droits de l'homme* (usp. *Les droits de l'homme et l'Eglise*, ed. Conseil Pontifical »Justice et Paix«, Cité du Vatican, 1990., 49–74).

⁹ Usp. Jean-Yves CALVEZ, *Introduction à la vie politique*, Paris, Aubier-Montaigne, 1967., 125–143; J.-J. ROUSSEAU, *Contrat social*, L. II, c. VII, L. I, c. 1; Walter KASPER, nav. dj., 49–52.

¹⁰ G. BOURDEAU, *La démocratie. Essai synthétique*, Paris, ed. du Seuil, 1966., passim; J. JOBLIN, *L'Eglise et les droits de l'homme: Un regard historique et perspective d'avenir*, u *Les droits de l'homme et l'Eglise*, ed. Conseil Pontifical »Justice et Paix, Cité du Vatican, 1990., 11–47.

¹¹ Demokracija uzima u obzir ljudsko dostojanstvo i naravna prava kao temelj svojeg uređenja, ali baš zato što su joj temelji imanentni, usvjetni, ne uspijeva prijeći razinu »naravnih pozicija«, pri čemu glas naroda i sociološki standardi imaju glavnu ulogu. Usp. također: W. KASPER, nav. dj., 49–52; PinT 75–79; Davor RODIN, Liberalizam i komunitarizam: dvije korekcije suvremene demokracije, u *Politička misao*, god. 32, 1995., br. 1, 20–30.

pitanjima, pa i moralnim, temeljni zakon volja većine, svedena na brojevne odnose, a ne na čvrste metafizičke postavke i vrijednosne razloge.

1.2. Demokratska ponašanja i kršćanska odgovornost

Druga stvar koja je očito izazovnije kad je riječ o demokraciji i kršćanstvu jest demokratska »izjednačenost« svih vrijednosti i ideja u praksi, u društvenom mentalitetu, odgoju i kulturi, odnosno njihovo natjecanje i »tržišno ponašanje« – u svim oblicima misli i života.

O čemu je riječ? O demokratskoj ravnopravnosti da svatko nudi, bira i zastupa što hoće, da se slobodno ponaša, dok ne vrijeđa prava drugoga, da po miloj volji promiče svoje, a odbacuje tuđe; često u nepoštednoj utakmici; bez obzira na to je li riječ o materijalnim ili duhovnim, etičnim, moralnim ili religioznim vrijednostima.

Zašto je to tako?

Jednostavno zato što je demokracija sustav natjecanja, tržišne konkurencije i građanske provjere, osobnog dojma i slobodnog izbora; zasniva se na konkretističkoj, socio-emotivnoj i praktično-egzistencijalnoj, a ne na vrijednosno-esencijalnoj prosudbi.

Ne želimo se ovdje s time sporiti. Ima to svoje vrijednosti i slabosti. No, ne smijemo ih prešutjeti, dok razmišljamo o našim šansama i obvezama u demokratskom prostoru. Jer, koliko god respektiramo i prihvaćamo demokraciju, kad je i riječ o socio-političkom svijetu i društvenom uređenju, ne smijemo zaboraviti da se i u njoj treba zalagati i demokratski boriti za kršćanske vrijednosti. Možda više nego u drugim sustavima. Koliko zbog njezina ustrojstva, toliko zbog povijesnog iskustva; zbog toga što su za religiozne i etične vrijednosti opasniji liberalni nego restriktivni ili, čak, vjeri suprotni sustavi. Ja bih malo slobodnije kazao: opasnije su nam a-teističke, nego anti-teističke opcije i ideologije. Naime, prema anti-teističkima su vjernici redovito otporniji; lako uočavaju njihove prijetnje i spontano im se suprotstavljaju; a a-teističke nam se, ne vodimo li stalnu brigu, neopazice – latinski bi se reklo, *sensim sine sensu* – uvlače pod kožu, te nas na svoj način, osvajajući, da se slikovito izrazim, svojim »imati«, a omalovažavajući religiozno-esencijalno »biti«, iznutra nagrizzaju i ruše; stvaraju sociološki privid da se može dobro živjeti i bez Boga.

Govorim to, naravno, iz objektivnih razloga, iako nije riječ samo o demokraciji. Puno je toga u čemu smo s njom na istoj crti, ali i to što rekoh s njom je u svezi. Jer, kad se demokrati, ne dao Bog, počnu miješati u etična razmišljanja i moralna pitanja, što je u svijetu sve češći slučaj, u područja biogenetike i eutanazije, ili u delikatne odredbe o obiteljskom životu, sterilizaciji ili pobačaju na primjer, odnosno – da budemo svakodnevniji – kad sasvim spontano promiču se-

kularnu klimu, subjektivizam i liberalistički mentalitet kojemu ništa nije čvrsto, ništa sveto, gdje prebrojavanje glasova i većinsko ponašanje postaju općim pravilom i na socijalnoj i na moralnoj razini, dotično kad se u demokratskom pluralističkom ozračju sve, pa i duhovne i etične vrijednosti počnu svoditi na »tržišnu« razinu, osobnu mjeru i izbor, u kulturkampf, modno natjecanje i kojekakvu promidžbu, u tom se času, praktično, s kršćanskog gledišta stvari počinju u mnogočemu drugačije gledati i, kako znamo, izravno suprotstavljati. Tada, naravno, naša prihvaćanja nekih demokratskih zahtjeva, referendumata i odluka traže ozbiljnije provjere i dublja razmišljanja, čvršću svijest o vlastitoj odgovornosti i svjesno zalaganje na crti kršćanskih etičnih zasada.¹²

Na sve to, naravno, već danas moramo misliti.

1.3. Polazne teze i upozorenja

Razmišljajući, dakle, o našim šansama i obvezama u demokraciji, ne smijemo se prepustiti lažnim nadama i opuštanju. Jer, iako nam je s jedne strane pogodna i prihvatljiva, s druge nam, najblaže rečeno, postavlja svojevrstne zamke i teškoće. U svom je pluralizmu i slobodi puna velikih prednosti, ali i određene slabosti.¹³

1. Sudeći po povijesnim kretanjima i zapadnoeuropskim iskustvima, demokracija je, doduše više stjecajem općih okolnosti nego svojom krivnjom, izraziti katalizator sekularnih težnja i opredjeljenja, društvenog konformizma i hedonizma, potrošačkog mentaliteta i religioznog indiferentizma.

2. Njezini razvojni procesi i briga za vremenito dobro sami po sebi promiču materijalne interese na štetu duhovnih vrednota te tako rađaju religioznu opuštenost i mlakost, subjektivizam i relativizam.

Naime, nešto se paradoksalno u životu događa: što su okolnosti zahtjevnije, teže, to je čovjek uporniji, a njegov duhovni život redovito čvršći, i obratno: što je društvo snošljivije i bogatije, čovjek je spontano opušteniji, bezbrižniji i religiozno slabiji.

3. Vjera će u demokraciji uživati slobodu, ali će, sudeći po svemu, ostati bez nekih potpora i značenja. Konkretno, u usporedbi s bivšim socijalističkim sustavom, u kojemu je Crkva u nas *per oppositionem* imala faktičnu nacionalnu psihosociološku potporu, u novom će poretku toga nestati. U demokraciji ćemo prakti-

¹² GS 40–43; *Redemptor hominis* (dalje RH), 18–19; PinT 37–38; Jordan KUNIČIĆ, *Katolička društvena nauka*, Zagreb, 1971., 92–94.

¹³ D. ŠIMUNDŽA, *nav. dj.*, 175–193 (Prednosti i opasnosti demokratskog sustava), Stjepan BALOBAN, Pitanje demokracije u socijalnim dokumentima Crkve, *Politička misao*, god. 31, 1994., br. 4, 31–38.

čno mi i naša Crkva – što je sasvim normalno – živjeti od svojih religioznih vrijednosti i osobnih uvjerenja.¹⁴

Sve tri izložene pretpostavke vode nas do zaključka da će s učvršćenjem demokratskih tijekova i osobnih sloboda, gospodarskog napretka i slobodarskih navika sve više rasti i opasnost vjerskog opuštanja i liberalnog ponašanja.

2. Religiozne šanse i perspektive u demokraciji

2.1. Demokratske odrednice društveno-političkog morala

Ipak, unatoč svemu, bilo bi pogrešno zaključiti da je demokracija po sebi opasna ili pak negativna za vjeru. Naprotiv, širokogrudna je za sve, pa i za kršćane, osobito kad je promatramo u svjetlu njezinih osnovnih načela, u pluralističkoj snošljivosti i pravima čovjeka, naravnom dostojanstvu i slobodi savjesti. Nije negativna, već religiozno ravnodušna, i u svojoj dinamici radno, pa i religiozno, vrlo zahtjevna.

Dosada smo iz praktičnih razloga naglašavali njezine sekularne tendencije, moguće kušnje za vjernike i vjeru. No, kad sve ozbiljno prosudimo, vidjet ćemo da nam nije samo izazov i kušnja, već u isto doba i povijesni kairos, velika religiozna šansa.

Iako je u povijesti bilo nekih nesporazuma i razilaženja, danas su se stvari u mnogome promijenile. Demokracija se tijekom posljednjih stoljeća usavršavala i usavršila; sama se u sebi bistrila gradeći potrebnu ravnotežu prava i dužnosti u društvu. Sve više je stavljala čovjeka u središte pozornosti, učvršćivala kodeks ljudskih prava i socijalnih instituta, osigurala čvrste zakone i uspostavila pravnu državu te tako postala svojevrsnom normom društvenog ponašanja.¹⁵

Toliko se razvila da njezina načela postaju pravilom društvenopolitičkih uređenja, temeljnom pretpostavkom pravednih sustava u suvremenom svijetu. Iz dana u dan prisustvujemo činjenici da se na demokratskim temeljima – koji se u

¹⁴ Katolička je vjera u hrvatskom narodu u povijesti imala više uloga: od religiozne, preko odgojne i kulturne, do političke. U pojedinim razdobljima, poglavito u prošlom komunističkom režimu, mnogi su se i iz tradicionalnih, kulturnih i domoljubnih razloga priklanjali Crkvi. Danas kad smo došli do svoje države i normalnog demokratskog života, vjernici će pristupati Crkvi i vjeri iz svojih vjerskih uvjerenja, bez većeg utjecaja drugih motiva. Na to također upućuju povijesni tijekovi u zapadnoeuropskim narodima, u tradicionalnoj demokraciji.

¹⁵ Činjenica je da demokratska kategorija individualnih prava i sloboda postaje osnovnim načelom državnih ustava i sustava, da se sve više svijet okreće prema osnovnim demokratskim načelima i pravima. To nas potiče da i ovdje upozorimo na opće značenje i društveno-etičnu ulogu suvremene demokracije koja na svoj način gradi i uspostavlja javni društveno-politički moral. Taj moral ne smijemo podcijeniti. Naprotiv, za nas je, uza sve njegove moguće nedostatke i neostvarenja, poticajan i prihvatljiv. Potrebno ga je podupirati i provoditi u djelo. Sam po sebi je i naša šansa.

društvenom pogledu podudaraju s naravnim moralnim redom i kršćanskim poimanjima – stvaraju opći društveni odnosi, globalni javni moral.

Naime, demokratska načela i prava, slobodni razvoj pojedinca i skupina, pristup javnosti i obavijesti, ravnopravnost i društvena jednakost bivaju sve čvršćom okosnicom društvenopolitičkih kriterija u međuljudskim i međudržavnim odnosima. Štoviše, iako se to još uvijek u praksi shvaća pragmatično, demokratske društvene teorije, jednako kao i kršćanske, sasvim jasno zastupaju mišljenje da se državni sustavi i pravne norme ne mogu graditi na proizvoljnim postavkama, voluntarizmu, interesu ili ideologiji, već na čvrstoj podlozi naravnog reda, na univerzalnim moralnim zasadama.

Sve su to, dakako, i kršćanske vrijednosti, društvene, humane i religiozne. Na svoj su način službeno prihvaćanje evanđeoskih shvaćanja i važna pretpostavka našega uključivanja u javni život. Za nas su zapravo praktične šanse. Zbog toga bih jednostavno zaključio da je suvremena demokracija, uza sve svoje spomenute i nespomenute izazove, upravo takva kakva je, poželjna, da nam je i društveno i religiozno prihvatljiva, prihvatljivija od drugih sustava.

Dakako, u povijesti je bilo društvenih uređenja koja su bila izrazito povoljna za vjeru i za kršćanstvo. Međutim, kad se kritički procijene i pravilno shvate goleme promjene, neprestana kretanja i moderna društvena shvaćanja, u prvom redu čovjek i njegovi odnosi, psiha, osobnost i svijest, nijedan se prijašnji sustav, sigurno, ne može mjeriti s današnjom demokracijom.

Zašto?

Ponajprije, zbog njezinih humaninih načela, općih prava i individualnih sloboda. Ne bismo ih posebno obrazlagali; dosta smo ih naznačili; samo ćemo upozoriti na to da ih s pravom prihvaćaju teisti i ateisti, kršćani i pristaše drugih religija. K tome bih usputno dodao da su drugi mogući sustavi o kojima bi netko mogao sanjati možda u određenom trenutku bili prihvatljiviji od demokracije, osobito u monolitnim društvima, ali da ti isti sustavi i poretki danas sigurno ne bi imali potrebnih uvjeta i uspjeha. Svijet se u mnogočemu promijenio; pluralizam je odavno stekao svoje zakonito pravo i veliko je pitanje kako bi i koliko bi ti »stari modeli« i njihovi postupci bili na etičnoj, humanoj i kršćanskoj crti prihvaćanja i poštivanja osnovnih ljudskih prava, primjerice slobode savjesti koja je, kako znamo, vrlo važna društvena i evanđeoska vrednota.¹⁶

2.2. *Demokracija je i naša šansa*

Promatramo li demokraciju u toj zbilji, u njezinim društvenim, povijesnim i duhovnim vrijednostima, vidjet ćemo da je i za nas povlašten sustav. I to ne samo zato što nam je u svojoj načelnoj pravednosti, u potvrđivanju ljudskog dostojan-

¹⁶ *Dignitatis humanae* (dalje DH) 2–3, 9–10; PinT 14; RH 17.

stva, vrlo bliska, već i zato što nam u svojoj religijskoj neutralnosti i temeljnoj slobodi daje dosta prostora za vjerski rad i human dijalog, osobni odgoj i moderan apostolat, pastoralnu službu i kršćansku poruku.

Ne treba zaboraviti da su crkveni dokumenti tijekom novoga doba upravo težili za tim što nam suvremena demokracija mahom nudi.¹⁷ U njezinu se obzorju zapravo začeo i Drugi vatikanski. Neću pretjerati rekнем li da mu je demokracija bila osnovni društveni model i ideal.¹⁸ Teško bi bilo razumjeti, a još teže ostvariti smjernice i duh Koncila bez demokratskih prava i sloboda. Dosta je pročitati konstituciju *Crkva u suvremenom svijetu* da se to vidi i osjeti. Zapravo, koncilski je vizija današnje i sutrašnje Crkve funkcionalno mišljena i pastoralno smještena u pluralistički svijet moderne demokracije kao slobodna suputnica različitih i jednako tako slobodnih suputnika s kojima zajedno putuje prema eshatonu. Sva se njezina djelatnost – ona u unutarnjem, religioznom životu i pastoralu, slobodi savjesti i svjesnom obavljanju vjerskih čina, kao i ona u široj ulozi, društvenom radu, odgoju i kulturi – u koncilskim dokumentima promatra u demokratskom obzorju pluralističkog suživota. Drugim riječima, koncilski su smjernice i poticaji pisani tako da se u svojoj cjelovitosti mogu primijeniti i ostvariti samo u demokraciji.¹⁹

I s tog je gledišta, dakle, demokracija naša šansa, povlašten prostor kršćanskog utjecaja i rada. Usporedimo li je primjerice s nedavnim socijalističko-komunističkim režimom, vidjet ćemo da nam otvara velike mogućnosti, nova područja slobodnog djelovanja i, dakako, ako smo dovoljno marni i dobro organizirani, i puno uspjeha. S jedne nam strane pruža normalne uvjete da ispunimo poruke Koncila, poglavito u svezi s javnim radom i laičkim apostolatom, s druge nas potiče na nove postupke i suvremenije odnose. Nije nam protivna već, kako rekosmo, vrlo poticajna i nadasve (radno) zahtjevna.²⁰

¹⁷ Riječ je o širokom spektru prava i sloboda, pravnih normi i zaštitnih instituta u političkom, socijalnom i gospodarskom području, za što su se velikim dijelom zalagale papinske enciklike od *Diuturnum illud* (1881.), *Libertas praestantissimum* (1888.) i *Rerum novarum* (1891.) Leona XIII. do *Centesimus annus* (1991.) Ivana Pavla II., kao i drugi crkveni, osobito koncilski dokumenti (usp. *Acta Apostolicae Sedis* tijekom našega stoljeća i posebno PinT 52 i GS 31, 73; S. Balaban, nav. dj.).

¹⁸ Usp. Bonaventura DUDA, Koncilski vizija Crkve, u *Crkva u svijetu*, XXI, 1986., br. 2, 105–123.

¹⁹ Sloboda savjesti koju posebno ističe DH, apostolat laika, kako ga zamišlja dekret *Apostolicam actuositatem* (dalje AA), javnost i obaviještenost, u duhu dekreta o sredstvima javnog priopćavanja *Inter mirifica* (dalje IM), i društvena djelatnost Crkve o kojoj govori GS – mogu se praktično ostvariti samo u demokratskom poretku i slobodi.

²⁰ Ta zahtjevnost je višestruka, koliko zbog naravi demokratskog sustava, njegove radne dinamike i konkurencije, toliko i zbog vrlo širokog područja rada koje demokracija otvara kršćanskom pastoralu i apostolatu u privatnim i javnim područjima (usp., na primjer, GS, posebno gl. IV, iz prvog dijela i cijeli drugi dio).

Zapravo – i u tome je forte ovog izlaganja – demokratski nam sustav pruža mnogo toga, ali nam ništa ne daje u vidu povlaštenosti i diskrecionih prednosti. Naprotiv, upućuje nas da se sami založimo i svojim trudom, uz suradnju s milosti, ostvarujemo svoje ciljeve. Sili nas – da se tehnički izrazim – na duhovnu proizvodnju. Jer, primjerice, kao što na gospodarskom i trgovačkom području potiče na angažman, volju, poduzetnost, spremnost, sposobnost, odgovornost i rad, tako to, dakako na drugi način, zahtijeva i u religioznom poslanju. Onaj tko to prihvati – naravno, kršćanin u suradnji s milosti – taj ide naprijed; tko se prepusti tradicionalizmu i tromosti, tko nema smisla za organizaciju i napor, u našem slučaju, dakako, i za suradnju s Duhom i molitvom, odnosno, na vanjskom području s praćenjem znakova vremena i aggiornamentom, taj zastaje i gubi utakmicu.

2.3. Pogled u naše šanse i radne perspektive

U naznačenom okviru demokratskih vrijednosti i sloboda, odnosno u demokraciji kao osnovnoj vrednoti, nije teško uočiti naše mogućnosti i perspektive: od redovitih čina privatnog svjedočenja i službenog djelovanja, tihog ali tako potrebnog apostolata u svakodnevnom životu, do javnih nastupa i organiziranih programa Zajednice u cjelini. Naravno, svatko će u konkretnim prilikama, prema službi i odgovornosti, najbolje osjetiti svoje konkretne mogućnosti i šanse. Napominjem konkretne, jer će se u jednom ili drugom slučaju s potrebama i okolnostima pomicati i mijenjati zahtjevi i ostvarenja.

Govoreći, međutim, općenito, o položaju naše Crkve, u usporedbi s ograničenjima prošlog režima, ovdje ću istaknuti tri-četiri važnije naznake, opća područja u kojima se u obzoru kršćanskih vidika otvaraju nove mogućnosti i prigode ili, da budemo precizniji, nove potrebe i obveze. Riječ je, dakako, o širokim okvirima koji nam daju priliku da sami otkrivamo i ostvarujemo ponuđene šanse:

1. *Sloboda*: Osnovna šansa ili, bolje, temeljna vrednota koja nam se danas pruža jest upravo demokratska sloboda. Možemo je promatrati u usporednim linijama: u ispovijedanju i propovijedanju vjere, u javnom i privatnom području, u Crkvi i društvu, u religioznom, društvenom i kulturnom životu. Dok nam s jedne strane omogućuje da svatko sasvim slobodno, bez ikakva društvenog upletanja, prema svom uvjerenju, prihvati i obavlja svoj poziv i poslanje, s druge nam, što je posebno važno, otvara idealnu perspektivu da na osobnoj i zajedničkoj razini, na razini Crkve, slobodno, bez ikakvih zapreka, razvijemo suvremen pastoral i apostolat, na svim područjima, prema stvarnim potrebama i našim sposobnostima.

2. *Novi oblici rada*: Dinamika demokratskog društva, pluralnost i konkurencija, sloboda organizacije i akcije, što smo ukratko naznačili, spontano potiču ili, još točnije, nameću nove metode te zajedno s njima pružaju i nove šanse koje će-

mo, kako rekoh, sami otkrivati, stvarati i planirati. Naravno, riječ je tu o potreba-ma, ali i o novim mogućnostima crkvenog djelovanja od pastoralnih susreta i obiteljskih kružoka do najširih razmjera apostolata.

3. *Javnost kao poticaj i šansa*: Posebna vrijednost koju nam demokracija nudi ili, bolje, u čemu nam pruža mnoge šanse, jest javnost vjere i vjerskog angažmana. U usporedbi s prošlim režimom to je bitna novost. Namjesto »zatvorenosti u sakristiju«, kako se to slikovito govorilo, danas smo okrenuti prema novim prostranstvima, obnovi Crkve i društva, rekristijanizaciji i evangelizaciji prema vlastitim metodama, neometano i javno.

4. *Mogućnost kršćanskih opcija u društvenom životu*: Osobita je prednost novog sustava koju ću posebno naglasiti: uključivanje vjernika u različite društvene strukture prosvjetnog, odgojnog, znanstvenog, informacijskog, kulturnog, gospodarskog i političkog²¹ rada i djelovanja, što na svoj način omogućuje širu (re)kristijanizaciju različitih društvenih područja, javnog života u cjelini.

Ukratko, nalazimo se u povijesnoj prigodi da svjesno prihvatimo svoju misiju na područjima koja su nam do jučer bila nedostupna.²²

Ne bih dalje širio moguće krugove. Spomenute naznake dosta otvaraju pogled u nove mogućnosti i potrebe. Moramo ih samo prihvatiti. Jer, pred nama je mnoštvo zgoda i prigoda, u privatnom i javnom području, koje svatko na svojem mjestu treba ispuniti. Posebno bih upozorio na one svakodnevne, najobičnije, i u pastoralu i u apostolatu, primjerice: na osobna svjedočenja i svjesno djelovanje koje uključuje sve naše dužnosti i službe u privatnom i javnom području, u radu s mladeži, s obiteljima i rubnim skupinama – do, recimo, modernog apostolata, osnivanja novih udruga i sekcija, staleških, dobni i drugih društava, odnosno do plodnijeg redovitog pastorala, koliko u župama, toliko jednako i u različitim zavodima i školama, građanskim društvima, vojsci, zatvorima i bolnicama, općenito u javnosti, dapače, na poslu i u uredima.²³

²¹ *Ustav Hrvatske Republike* (Zagreb, 1991.) daje vjeri sve demokratske slobode (usp. čl. 41) i, što je važno, sasvim spontano uključuje sve građane, dakako i vjernike, u javni društveni i politički život. Time se otvara put našim vjericima – na što ih potiču i crkvene smjernice, poglavito koncilske – da se posvete svim društvenim službama u javnim područjima, pa i političkim (usp. GS 40, 43). Svećenici su, s crkvene strane, izuzeti iz političkog angažmana; njima Crkva tek iznimno dopušta da se bave politikom (usp. *Zakonik kanonskog prava*, kan. 287, § 2).

²² Mi ovdje ističemo nova područja. Međutim, nije riječ samo o novim, prije nedostupnim područjima na kojima bismo u demokraciji trebali organizirano raditi. Moramo istodobno razvijati nove programe i suvremeno pastorizirati u ozračju novih sloboda i potreba i na redovitim, tradicionalnim područjima.

²³ Činjenica je da su nam svi putovi otvoreni. No nemojmo se varati i zamišljati kako će nam netko drugi te putove pripremiti i »na pladnju« ponuditi. Moramo ih sami otkrivati, stvarati i izgrađivati, u konkurenciji s drugim grupacijama, tendencijama i ideologijama.

3. Obveze kršćana u demokraciji

3.1. *Osobna svijest i savjestan rad*

Saberemo li se malo i ozbiljnije promotrimo o čemu sve govorimo, vidjet ćemo kako su pred nama velike mogućnosti, ali – u tome je bit problema! – i velike obveze. Drugim riječima, naše su šanse u demokraciji, gledamo li ih u njihovoj stvarnosti, najvećim dijelom naše dužnosti. Više su konkretne potrebe nego jednostrane pogodnosti. Zahtijevaju poduzetnost i rad, kontemplaciju i akciju, u suradnji s milošću. Samo ih tako možemo ostvariti i ispuniti. Jer, demokracija nikome ništa ne daje tek tako, na dar. U novim nam okolnostima nudi istodobno šanse i obveze.

To je bit svega. Tko to ne shvati, uzalud su se za nj promijenili društveni sustav i odnosi, uzalud su nastupile nove prilike i mogućnosti.²⁴

U tom mi se svjetlu nameće neugodno pitanje: Hoće li sadašnje stanje biti više povijesna kušnja ili uspješna šansa? Budemo li bezbrižni i mlaki, odgovorit će: ostat će više kušnja i neostvorena šansa; budemo li svjesni situacije i spremni da se s njom uhvatimo u koštac, uspjeh sigurno neće izostati.

Dok o tome razmišljam, ne znam na što bih više stavio naglasak, upozorenje i kritiku: na *pojedince, zajednicu ili upravu, vodstvo*. Jasno, nismo svi jednako odgovorni, ali svi smo, u različitosti službe,²⁵ jednako pozvani: hijerarhijske strukture i župne zajednice, cijela Crkva i svaki vjernik. Svi se u novim okolnostima trebamo smjelije i odgovornije prihvatiti posla. Ili, još određenije: moramo se mijenjati da bismo mogli odgovoriti na moderne kušnje i obveze, odnosno da bismo ostvarili šanse koje nam današnja i sutrašnja demokracija očito nude.²⁶

²⁴ Demokracija je vladavina prava, ravnopravnosti i jednakosti. Takvu je prihvaćamo, u pluralizmu i snošljivosti, i u njoj ljude koji drukčije misle (usp. GS 28). Ništa nam drugo ne može i ne treba dati osim ravnopravnosti i slobode, odnosno mogućnosti da slobodno provodimo svoje poslanje. U tom svjetlu treba gledati na demokraciju, savjesno je razvijati te u ravnopravnosti i slobodi ostvarivati svoj poziv.

²⁵ U našoj bi sredini trebalo puno više govoriti o nužnosti crkvenog zajedništva i zajedničkog poslanja svega naroda Božjega (LG 9–14). U tom bismo svjetlu morali puno više promicati službe i ulogu laika, u različitim udrugama i djelatnostima, te tako razvijati njihov apostolat, javni i privatni, bez kojega neće biti većeg uspjeha u demokraciji. Jer, Kristova je zajednica vjere, ufanja i ljubavi (LG 8) najvećim dijelom sastavljena od svjetovnih vjernika; oni čine golemu većinu koju ne možemo zanemariti. A i oni su pozvani (AA 2) kao i svećenici. Moramo ih, stoga, sve više uključivati u njihovo kršćeničko poslanje (usp. LG 10–14).

²⁶ Koncilski znakovi vremena i aggiornamento Ivana XXIII. upućuju na nužnost mijenjanja, ne samo oblika djelovanja već i osnovnih shvaćanja o svijetu, razvojnim tijekovima i povijesti. Naravno da se bit Božje poruke pritom ne može mijenjati, ali se mi moramo mijenjati da bismo tu istu poruku društveno aktualizirali i vjerno prenijeli svojem vremenu u njegovoj povijesnoj konkretnosti. Ne zaboravimo: povijesnost je važna kategorija u ljudskom stvaralaštvu i životu te isto tako i u kršćanskom poslanju (usp. Rudolf BRAJČIĆ, *Bit i suvremenost Crkve*, Zagreb,

Ne smijemo se zanositi samo velikim planovima, iako su nam danas i te kako potrebni. Promatramo li svoj poziv kršćanski, vidjet ćemo da obične stvari otvaraju Kraljevstvo.²⁷ Bilo bi pogrešno, stoga, sanjati samo o velikim pothvatima a zanemarivati mala, svakodnevno moguća ostvarenja. Jer, dobro je činiti dobro u malim i u velikim stvarima, u duhu one evanđeoske: jedno »činiti a drugo ne propustiti«.²⁸

Kršćanska svijest je pritom najbolji učitelj i savjetnik. Savjesno obavljanje najobičnijih dužnosti, human odnos ili dobra riječ, autentična kršćanska poruka, često su važniji i učinkovitiji nego neki bučni nastupi ili medijski prenaplašene promidžbe.

Ne znam jesmo li svjesni spomenutih upozorenja, odnosno stvarnih mogućnosti i potreba. Ako jesmo, trebali bismo im savjesno i, na širem planu, organizirano pristupati. Bez toga, bez osobne svijesti i zajedničkog zalaganja, i na individualnoj i na službenoj crkvenoj razini, nema uspjeha.

Da bih na to praktično potaknuo, upozorit ću da je demokracija u svojoj biti slijepa suđenica. Svakome nudi sve, ne gledajući tko je tko. No, nikome ništa ne daje badava. Naprotiv, traži savjestan rad i predanje. Tko želi uspjeh, sam se mora za nj založiti i svojim ga marom postići.²⁹

3.2. *Potrebe, planovi i programi*

Pokušamo li praktično zgusnuti našu temu, lako ćemo osjetiti njezinu trodimenzionalnost. Pred nama su tri gledišta iste zbilje: s jedne strane kušnje, izazovi i zamke, s druge velike mogućnosti i šanse, s treće pak, što je najsudbonosnije, obveze, potrebe i dužnosti.

Krug je, dakako, šaroliko isprepleten i međusobno povezan. Bilo bi, stoga, promašeno razmišljati i govoriti samo o jednoj, a zanemariti drugu ili treću stranu, padati u eforiju i vjerovati u demokratska čudesa. Jer, istini za volju, naznačena nam situacija otvara nove perspektive, ali sa svoje strane, u duhu suvremenih

1986., 173–179, i passim). S uvidanjem društvenih promjena i s razboritim osjećajem za vlastito mijenjanje u razvoju i radu, stvaramo potrebne pogodnosti i realne šanse za nove oblike pastoralne i apostolatske u demokratskom društvu.

²⁷ Mt 25,23; 31,45.

²⁸ Usp. Mt 23,23.

²⁹ Od želja do stvarnosti velik je put i nije ga lako prijeći. Ali to je naš poziv i poslanje. Šanse su puka mogućnost, vrlo malo znače ako ih nismo spremni ostvariti. Namjerno to naglašavam, jer bismo potpuno promašili kad bismo mislili da će demokracija kao takva jednostavno za nas raditi. Ne, neće. Ona nam pruža mogućnosti i omogućuje da ih mi (!) pretvorimo u djelo, u čin i kršćansku stvarnost.

mogućnosti i potreba, zahtijevaju primjerene planove i programe u širim i užim okvirima zahtijevnog apostolata i pastoralna, u javnom i privatnom angažmanu, osobnom i zajedničkom.

Ne želim pretjerivati. Potrebe su velike i teško ih je odjednom sve ispuniti. No, da bi se stvari počele jasnije micati, valja ih sve bolje uočavati i raščlanjivati te, u skladu s potrebama i mogućnostima, stvarati odgovarajuće planove i programe. Praktične i stvarne.

U tom bih smislu, naravno samo načelno, iznio neke poticaje:

1. Našoj je Crkvi, ponajprije, potrebna čvršća svijest o nastalim promjenama i potrebama, a s tim praktična svijest o našoj ulozi i radu, organizaciji i apostolatu u novom društvu.

Berlinski su zidovi, na žalost, najtvrdi u ljudskim glavama. Duge se navike sporo mijenjaju; crkvene, kažu, najsporije. Kad i govorimo o promjenama, ostajemo na istom mjestu, kao da nam nisu jasne koncilske poruke o *znakovima vremena i agglomerantu*, podanašnjenju pristupa i oblika rada u duhu novih mogućnosti.

2. S uočavanjem društvenih promjena i povijesnih potreba bilo bi normalno, pogotovo kad je riječ o novim područjima, razmišljati i o novim metodama, zapravo o svrsishodnijoj organizaciji i većem uspjehu.

3. Naše vrijeme zahtijeva primjerenu viziju zajedničkog rada, to znači izradu praktičnih, možda zasada samo djelomičnih, planova i programa u cilju uspješnije kristijanizacije i evangelizacije, obnove Crkve i naroda.

4. Dobro bi nam došlo ustanovljenje posebnog radnog tijela pri BKH-u koje bi pratilo suvremene tijekove i potrebe te kompetentno poticalo nova usmjerenja i važnije obveze.

5. Danas su vrlo važne smjernice naših biskupa, odnosno Hrvatske biskupske konferencije, crkveni službeni stavovi i naši ujednačeni postupci u različitim duhovnim, kulturnim, socijalnim, etičkim i drugim društvenim pitanjima koja nas tište u ovom ratnom i poratnom vremenu.³⁰

6. Konačno, želimo li veće uspjehe, moramo se bolje organizirati. Posebno bih pritom naglasio ulogu laika i važnost njihovih organizacija, privatnih i javnih crkvenih društava.³¹

³⁰ U ovom se radu nismo posebno osvrtni na naše ratne neprilike i goleme probleme: rušenja, ubijanja, mržnje i progonstva, na moralne, materijalne i psihološke posljedice. Tema nam je usmjerena na demokraciju i njezine tijekove, odnosno na naše šanse i obveze, i na to smo obratili pozornost. Međutim, moramo upozoriti da su naše okolnosti puno zahtjevnije nego što nam ih demokracija sama po sebi nameće. U tom smislu se naše obveze povećavaju: i u materijalnom i u pastoralnom radu: u karitasu, katehezi, apostolatu i odgoju (usp., na primjer, zbornik radova *Praštanje*, Split, 1995.).

³¹ Vidjeti Drago ŠIMUNDŽA, *Novo doba katoličkih vjerničkih organizacija*, u zborniku *Zbor hrvatskih vjernika laika* (priredilo Vijeće za laike HBK), Zagreb, 1993., 121–137.

Ne bih više nabrajao. Kad bismo barem nešto od toga prihvatili, našli bismo se na novom putu koji bi nam pružao realnije šanse.

Daleko bi nas odvela bilo koja raščlamba i kritika. Ostat ćemo stoga na osnovnoj naznaci i koncilskoj preporuci: *Ecclesia semper renovanda* – Crkva se mora stalno obnavljati,³² poglavito u velikim promjenama i novim potrebama, poput ovih naših.

4. Zaključak

Neumoljiva stvarnost povijesne i sociološke zbilje u kojoj se nalazimo sili nas da vodimo brigu o konkretnim okolnostima. Svi smo pozvani i svi se moramo založiti. Poput prvih kršćana koji su bili vjernici-vjerovjesnici.

To je povijesni imperativ demokracije. Moramo biti svjesni da joj dosadašnji model naših shvaćanja i ponašanja nije dostatan, da ga treba u mnogočemu mijenjati i svrhovitije primjenjivati.

Ponovimo li da se promijenila društvena paradigma, da je demokracija u svojoj biti satkana od pluralističkih vrijednosti i htijenja, odnosno da su joj odgojna, duhovna i etična miješanja najrazličitijih misli i ideja, od konzervatizma do modernizma, važna određenja, lako ćemo razumjeti naše naglaske i upozorenja.

Danas-sutra – a već smo u tim tijekovima – kad se kršćanske vrijednosti, vjera i moral, stave na hedonističkoj tržnici vrednota na istu razinu s drugim ponudama i trenutnim vrijednostima koje, usput budi rečeno, i ne moraju biti prave vrijednosti, ali konkretnom čovjeku gode, nema druge, morat ćemo zasukati ruke: s jedne strane živjeti vjeru, praktično je svjedočiti, s druge, razvijati svijest i poslanje, kako bismo nadvladali zapreke i iskoristili šanse koje nam demokracija pruža.

Ne bih dalje obrazlagao; naglasio bih samo dva smjera djelovanja: službeni koji bi se trebao planski provoditi i onaj naš privatni, krštenički, individualni. Iako držim da bi to bila prava tema, neću govoriti o obvezama Crkve, radije ću upozoriti na osobnu svijest i savjestan rad. Naime, raspravljajući ovdje o našim šansama i obvezama, ne smijemo zaboraviti na svoj udio.

U tom smislu bih na kraju, naravno samo načelno, uputio na osobno upornije i zajedničko osmišljenije zalaganje.

1. *Duhovni život i osobno svjedočanstvo*. I danas je u demokraciji, kao i uvijek, pred svima nama na prvom mjestu duhovni život i osobno svjedočenje. To je osnovna obveza – svakoga prema njegovu staležu i zvanju, pozivu i dužnosti: svećenika svećenička, vjernika vjernička.

³² Usp. GS 44.

2. *Opće i zajedničko poslanje.* Ne možemo u ovim novim okolnostima – ne bismo smjeli – zaboraviti ni na zajedničku kršćansku misiju, osmišljen suvremen apostolat, primjeren novim mogućnostima, u skladu s koncilskim smjernicama i konkretnim potrebama.

To su dva istosmjerna, iako formalno različita puta kršćanskog poziva: individualan i službeni apostolat. Dok prvi provodimo na temelju svojeg kršćanskog poziva, osobno i privatno, iz svojeg angažmana, drugi poduzimamo ili prihvaćamo u skladu s hijerarhijskim smjernicama i kanonskom službom, u ime Crkve.³³

Oba su potrebna. Jedan se s drugim nadopunjuje i učvršćuje.

No, ne zaboravimo, osobno je svjedočenje nezamjenjivo. Temeljno je i uvijek moguće. U obitelji i na poslu, u društvu i na ulici.

Ne dopustimo, stoga, da nam iščekivanja zajedničkih planova i ambicioznih programa – koji sporo dolaze ili ih uopće nema – oslabe osobna zalaganja i svakodnevne dužnosti koje su, uz milost, praktične pretpostavke i bitni čimbenici kršćanskih htijenja i ostvarenja.

Summary

CHRISTIANS AND DEMOCRACY: CHALLENGES, CHANCES AND OBLIGATIONS

Speaking of Christian opportunities and obligations in a new system, they do not allow us to forget the radical factor: temptations and challenges that are set in front of us. Therefore, three key words determine three parts of our explication: challenges, opportunities and obligations.

1. Democracy is a social political system, pluralistic and tolerant, religious – neutral, but considering religion and religious life it is very challenging and demanding. Along with many advantages it includes within itself certain temptations and weaknesses. It has a concrete tendency with secular options, without firm ethic criteria. They do not base them on it ontologically but on sociological unstable foundations. Considering historical criteria, it is an explicit catalyst of secular tendencies and orientations, hedonism and subjectivity.

2. However, democracy is not only temptation for Christians and Church but also a great opportunity. It is as challenging as stimulative. Obviously it is unequivocal in its principles and in exact situations:

- a) in freedom of activity and new ranges of work*
- b) in contemporary forms of pastoral and apostolate*
- c) in public as a special opportunity*

³³ Usp. Živan BEZIC, *Pastoralna služba*, 2. izd., Zagreb, 1985., 23–31.

d) in a possibility of promoting and confirmation of Christian options in public and private level, in social informing, cultural and political life.

3. On the other hand – and in this application it is very important to stress – both the challenges and opportunities have different faces and different names: obligations. They achieve them both through personal testimony and common pleading, and private and official well-organized action.

In few words, they give chances offered us in the way of obligations, in fact as a duty. For democracy is very provocative and demanding; it provokes and offers but gives nothing as a reward and demands initiative and enterprise: serious programmes and plans, order and work, organization and action.

Whoever fails to conceive this, changes taking place and new democratic chances are in vain.

Key words: democracy, society, Church, challenges of democracy, fellowship's obligation in democracy.

Preveo: Rudolf Amerl